

دانشگاه گیلان نور

**انقلاب مشروطیت و تحولات سیاسی، اجتماعی،
اقتصادی و فرهنگی ایران تا انقراض حکومت قاجاریه**

(رشته تاریخ)

www.ketab.ir

دکتر سید حسن قریشی کرین

سرشناسه	قریشی کرین، سید حسن، ۱۳۴۵-
عنوان و نام پدید آور	انقلاب مشروطیت و تحولات سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی ایران تا انقراض حکومت قاجاریه (رشته تاریخ) / سید حسن قریشی کرین؛ ویراستار علمی محمد شورمچ؛ تهیه و تولید کتب و محتوای آموزشی.
مشخصات نشر	تهران: دانشگاه پیام نور، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری	بست و شش، ۱۸۴ ص.
فروست	دانشگاه پیام نور؛ ۲۳۰۱. گروه تاریخ؛ ۴۰/ ۱
شابک	7 - 0348 - 14 - 964 - 978
وضعیت فهرست نویسی	فیا
یادداشت	کتابنامه
موضوع	ایران - تاریخ - انقلاب مشروطه، ۱۳۲۴ - ۱۳۲۷ ق. - آموزش برنامه‌ای.
موضوع	Iran - History - Constitutional revolution, 1906-1909 - Programmed instruction
موضوع	ایران - تاریخ - قاجاریان، ۱۱۹۳ - ۱۳۴۴ ق. - جنبش‌ها و قیام‌ها - آموزش برنامه‌ای.
موضوع	Iran - History - Qajars, 1779-1925 - Protest Movements - Programmed instruction
موضوع	ایران - تاریخ - قاجاریان، ۱۱۹۳ - ۱۳۴۴ ق. - آموزش برنامه‌ای.
موضوع	Iran - History - Qajars, 1779-1925 - Programmed instruction
موضوع	ایران - اوضاع اجتماعی - قرن ۱۳ ق. - آموزش برنامه‌ای.
موضوع	Social conditions - 19th century - Programmed instruction - Iran
موضوع	ایران - سیاست و حکومت - ۱۳۴۴ - ۱۳۴۴ ق. - آموزش برنامه‌ای.
موضوع	Iran - Politics and Government - 1906-1925 - Programmed instruction
شناسه افزوده	دانشگاه پیام نور
شناسه افزوده	دانشگاه پیام نور، دفتر تدوین و تولید کتب و محتوای آموزشی
رده بندی کنگره	DSR ۱۴۰۷/ ۱۲۵
رده بندی دیویی	۷۰۷۵
شماره کتابشناسی ملی	۴۴۵۶۲۸۳

انقلاب مشروطیت و تحولات سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی ایران تا انقراض حکومت قاجاریه

مؤلف: دکتر سید حسن قریشی کرین

ویراستار علمی: دکتر محمد شورمچ

تهیه و تولید: دفتر تدوین و تولید کتب و محتوای آموزشی

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: مرکز چاپ و توزیع دانشگاه پیام نور

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

نوبت و تاریخ چاپ: چاپ اول بهمن ۱۳۹۵

شابک: ۷ - ۰۳۴۸ - ۱۴ - ۹۶۴ - ۹۷۸

ISBN: 978 - 964 - 14 - 0348 - 7

فروش این کتاب فقط از طریق نمایندگی‌های دانشگاه پیام نور مجاز می باشد و فروش

آن در سایر مراکز فروش کتاب موجب تعقیب قانونی فروشنده خواهد گردید

(کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر محفوظ و متعلق به دانشگاه پیام نور است. تولید، کپی یا خالص‌برداری، نشر و ترجمه، چاپ، توزیع، گسترده، تهیه CD و... این اثر یا بخشی از آن، متن، طرح پشت و روی جلد و... بدون اخذ مجوز کتبی از معاونت فناوری و پژوهش دانشگاه خلاف مقررات و تعرض به حقوق مادی و معنوی دانشگاه است. متخلفین وفق قانون حمایت از مؤلفان و مصنفان و هنرمندان دارای مسئولیت حقوقی و کیفری بوده و تحت پیگرد قرار می گیرند.)

قیمت: ۸۵۰۰ ریال

فهرست مطالب

پیشگفتار.....	یازده
کلیات.....	سیزده
فصل اول. علل و زمینه‌های انقلاب مشروطه.....	۱
هدف‌های کلی.....	۱
هدف‌های یادگیری.....	۱
مقدمه.....	۱
۱-۱ وازة مشروطه.....	۲
۲-۱ ویژگی‌های نظام مشروطه.....	۴
۳-۱ زمینه‌های فکری - فرهنگی انقلاب مشروطیت.....	۵
۱-۳-۱ عدالت‌خواهی شیعه.....	۵
۲-۳-۱ بالارفتن آگاهی سیاسی.....	۵
۳-۳-۱ نقش روشنفکران.....	۵
۴-۳-۱ تأسیس انجمن‌های سری و فراماسونری در ایران.....	۲۱
۵-۳-۱ تأسیس مدارس به دست مبلغان مذهبی خارجی و گسترش آن‌ها.....	۲۲
۶-۳-۱ نقش مجالس عزاداری در آگاهی مردم و شکل‌گیری انقلاب مشروطه.....	۲۲
۷-۳-۱ گسترش نشریات و روزنامه‌های ضددولتی.....	۲۲
۸-۳-۱ شعرهای وطنی.....	۲۴
۹-۳-۱ قتل ناصرالدین‌شاه به دست میرزا رضا کرمانی.....	۲۴
۱۰-۳-۱ عوامل خارجی.....	۲۵
۴-۱ زمینه‌های اقتصادی انقلاب مشروطیت.....	۲۵
۵-۱ زمینه‌های سیاسی انقلاب مشروطیت.....	۳۰
۱-۵-۱ تأثیر حوادث سیاسی دیگر کشورها.....	۳۱
۲-۵-۱ زمینه‌های اجتماعی انقلاب مشروطیت.....	۳۳

۳۵	 خلاصه.
۳۵	 خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل اول.
۳۷	 فصل دوم. پایان استبداد و پیروزی انقلاب مشروطه.
۳۷	 هدف‌های کلی.
۳۷	 هدف‌های یادگیری.
۳۷	 مقدمه.
۳۷	 ۱-۲ ترور ناصرالدین‌شاه و پادشاهی مظفرالدین‌شاه.
۳۸	 ۲-۲ صدارت امین‌الدوله.
۳۹	 ۳-۲ صدارت امین‌السلطان.
۴۰	 ۴-۲ صدارت ابن‌الدوله.
۴۰	 ۵-۲ ورزش کرمان نخستین جرقة نهضت انقلابی.
۴۱	 ۶-۲ امتات توهین‌آمیز نوز بلژیکی.
۴۳	 ۷-۲ واقعه بانک روس.
۴۳	 ۸-۲ جاده شوم قم.
۴۳	 ۹-۲ فلک‌کردن در بازار، به جرم گران‌فروختن شکر.
۴۴	 ۱۰-۲ مهاجرت به حر حضرت اعظم یا مهاجرت صغری.
۴۵	 ۱۱-۲ مهاجرت کبری.
۴۵	 ۱-۱۱-۲ زمینه‌ها.
۴۷	 ۱۲-۲ تحصن در سفارت انگلستان.
۴۹	 ۱۳-۲ صدور فرمان مشروطه.
۵۰	 ۱-۱۳-۲ فرمان دوم مشروطه و قبول نخستین علمای قم.
۵۱	 خلاصه.
۵۱	 خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل دوم.
۵۳	 فصل سوم. از صدور فرمان مشروطه تا پایان استبداد صغیر.
۵۳	 هدف‌های کلی.
۵۳	 هدف‌های یادگیری.
۵۳	 مقدمه.
۵۴	 ۱-۳ تدوین نظام‌نامه انتخابات.
۵۵	 ۲-۳ افتتاح مجلس شورای ملی.
۵۸	 ۳-۳ پادشاهی محمدعلی‌شاه.
۵۹	 ۴-۳ اقدامات و عملکرد مجلس اول.
۶۰	 ۵-۳ متمم قانون اساسی.
۶۲	 ۶-۳ محمدعلی‌شاه و مجلس.
۶۳	 ۷-۳ علما و مشروطه.
۶۵	 ۱-۷-۳ نزاع میان مشروعه و مشروطه و نقش علمای عتبات.
۶۸	 ۸-۳ حوادث دوران پادشاهی محمدعلی‌شاه.

۶۸	۱-۸-۳	کناره‌گیری مشیرالدوله و صدارت امین‌السلطان اتابک
۶۸	۲-۸-۳	انعقاد قرارداد ۱۹۰۷
۷۰	۳-۸-۳	کشته‌شدن اتابک
۷۲	۴-۸-۳	تشکیل کابینه مشیرالدوله و ناصرالملک
۷۳	۵-۸-۳	تجاوز سپاه عثمانی به خاک ایران
۷۳	۶-۸-۳	تشکیل کمیته انقلاب ملی
۷۴	۷-۸-۳	به‌توب‌بستن مجلس
۷۸	۹-۳	علما و استبداد صغیر
۸۱	۱۰-۳	قیام شهرها
۸۱	۱-۱۰-۳	قیام مردم تبریز
۸۵	۲-۱۰-۳	قیام مردم اصفهان و بختیاری و گیلان
۸۶	۱۱-۳	فتح تهران
۸۷	۳-۱۱-۳	علما، عتبات و مشکلات پس از فتح تهران
۸۹	۱۲-۳	دخالت نظام بیگانگان و اکاش علما
۹۰	۱۳-۳	حمله محمدعلی شاه مخدش به ایران
۹۰	۱۴-۳	فاجعه غبار شهادت شیخ فضل‌الله نوری
۹۱		خلاصه
۹۲		خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل سوم
۹۵		فصل چهارم. احمدشاه و نظام مشروطه
۹۵		هدف‌های کلی
۹۵		هدف‌های یادگیری
۹۵		مقدمه
۹۷	۱-۴	فتح تهران و تاج‌گذاری احمدشاه و اقدام فاتحان
۹۹	۲-۴	مجلس دوم و احزاب
۱۰۱	۳-۴	آشفته‌گی سیاسی و ترور
۱۰۲	۴-۴	کابینه مستوفی‌الممالک
۱۰۳	۵-۴	پارک اتابک
۱۰۴	۶-۴	تشکیل ژاندارمری دولتی ایران
۱۰۵	۷-۴	کابینه سپهدار
۱۰۵	۸-۴	کابینه‌های ناپایدار
۱۰۶	۹-۴	آخرین تلاش محمدعلی میرزا
۱۰۷	۱۰-۴	وضع مالی و سیاسی کشور
۱۰۷	۱۱-۴	استخدام مورگان شوستر و حوادث پس از آن
۱۱۰	۱۲-۴	تاج‌گذاری احمدشاه، مجلس سوم و احزاب
۱۱۱	۱۳-۴	ایران در جنگ جهانی اول (۱۳۳۲-۱۳۳۶ ق/ ۱۹۱۸-۱۹۱۴ م)
۱۱۲	۱۴-۴	بحران سیاسی در ایران
۱۱۳	۱۵-۴	نقش مردم ایران در جنگ جهانی اول

۱۱۴	۱۶-۴ قرارداد ۱۹۱۵م.....
۱۱۴	۱۷-۴ مهاجرت و احزاب.....
۱۱۵	۱۸-۴ دولت ملی.....
۱۱۶	۱۹-۴ مسئله نفت جنوب.....
۱۱۷	۲۰-۴ کمیته مجازات.....
۱۱۸	۲۱-۴ انقلاب روسیه.....
۱۲۰	۲۲-۴ ایران پس از جنگ جهانی اول تا کودتای سوم اسفند ۱۲۹۹ش.....
۱۲۱	۱-۲۲-۴ تشکیل پلیس جنوب.....
۱۲۲	۲-۲۲-۴ احزاب و مجلس چهارم.....
۱۲۳	۳-۲۲-۴ کابینه وثوق الدوله.....
۱۲۳	۴-۲۲-۴ قرارداد ۱۹۱۹ م / ۱۳۳۷ ق.....
۱۲۵	۵-۱-۴ روابط ایران و روسیه پس از انقلاب روسیه.....
۱۲۶	۶-۲۲-۴ کابینه مشیرالدوله.....
۱۲۷	۷-۲۲-۴ کابینه الله اکبر (سپهدار).....
۱۲۸	خلاصه.....
۱۲۸	خودآزمایی چهارم ای نسل چهارم.....
۱۳۱	فصل پنجم. از رضاخان تا رضاشاه.....
۱۳۱	هدف های کلی.....
۱۳۱	هدف های یادگیری.....
۱۳۱	مقدمه.....
۱۳۲	۱-۵ رضاخان از حکومت نظامی تا کودتا.....
۱۳۲	۱-۱-۵ عوامل مساعد در به قدرت رسیدن پهلوی اول.....
۱۳۶	۲-۱-۵ زمینه سازی کودتا.....
۱۳۸	۳-۱-۵ نقش آبرون سایید در قدرت یابی رضاخان.....
۱۳۹	۴-۱-۵ انتخاب رضاخان.....
۱۳۹	۵-۱-۵ رضاخان میرپنج.....
۱۴۱	۶-۱-۵ سیدضیاءالدین طباطبایی.....
۱۴۲	۲-۵ کودتای سوم اسفند ۱۲۹۹ش.....
۱۴۳	۱-۲-۵ اقدامات دولت کودتا.....
۱۴۴	۲-۲-۵ دستگیری اعیان و اشراف و آزادی خواهان.....
۱۴۵	۳-۲-۵ امضای قرارداد ۱۹۲۱م.....
۱۴۶	۴-۲-۵ سقوط دولت سیدضیاء.....
۱۴۷	۳-۵ رضاخان و دولت های مستعجل.....
۱۴۷	۱-۳-۵ دولت قوام السلطنه.....
۱۵۰	۲-۳-۵ دولت میرزا حسن خان مشیرالدوله.....
۱۵۱	۳-۳-۵ کابینه دوم قوام السلطنه.....
۱۵۳	۴-۳-۵ کابینه مستوفی الممالک.....

۱۵۳	۵-۳-۵ کابینه دوم مشیرالدوله
۱۵۴	۴-۵ شکل گیری نهضت های اجتماعی پیش از نخست وزیری رضاخان
۱۵۵	۵-۴-۱ قیام میرزا کوچک خان جنگلی
۱۵۶	۵-۴-۲ قیام شیخ محمد خیابانی
۱۵۷	۵-۴-۳ قیام محمد تقی خان پسیان
۱۵۸	۵-۴-۴ شیخ خزعل
۱۵۸	۵-۵ نخست وزیری رضاخان
۱۵۹	۵-۵-۱ اقدامات رضاخان در دوره نخست وزیری
۱۵۹	۵-۵-۲ طرح جمهوری
۱۶۲	۵-۵-۳ اقدامات برای تغییر سلطنت
۱۶۴	۵-۶ تشکیل مجلس مؤسسان
۱۶۴	۵-۷ عوامل سقوط قاجاریه
۱۶۵	۵-۷-۱ عوامل خارجی
۱۶۷	۵-۷-۲ عوامل داخلی
۱۷۲	خلاصه
۱۷۲	خودآزمایی چهارگزینه ای فصل پنجم
۱۷۵	پاسخنامه خودآزمایی های چهارگزینه ای
۱۷۷	منابع و مآخذ

پیشگفتار

انقلاب یا به تعبیر بهتر، مشروطه از نقاط عطف تاریخ ایران و مهم‌ترین تحول اجتماعی در ایران آغاز قرن بیستم است، که بر تحولات اجتماعی ایران و همچنین بر جنبش‌های ضد استعمار آسیا و جهان اسلام تأثیر گذاشت. مشروطیت اوضاع سیاسی و اجتماعی ایران را تغییر داد و مرحله‌ای نوآقصر داشت، هدف نهایی مشروطه‌خواهان توسعه و نوسازی ایران بود. آرمانی که عباس میرزا و قائم‌مقام فراهانی آغاز شد و به شکل جریانی فکری و اصلاحی به رهبری شخصیت‌های بزرگی چون امیرکبیر و سپهسالار تداوم یافت و با جنبش مشروطیت راه خود را به تدریج باز یافت، هرچند مشکلات و معضلات پیش‌آمده این جریان را از اهداف نخست دور کرد و به حد مطلوب رهبران جنبش نرساند. نهضت مشروطیت با رهبری مراجع تقلید نجف و تهران و با همراهی و مدیریت روشنفکران و عموم قشرهای جامعه شکل گرفت. باور عمومی آگاهان به تاریخ مشروطیت این است که علما از مهم‌ترین نیروهای پشتیبان انقلاب مشروطیت بودند، هرچند ناپایداری نقش رهبری روحانیت، صدمات زده به نهضت وارد کرد. در این میان نقش برخی سیاسیون، تحصیل‌کردگان، صاحبان قلم و مطبوعات نیز مهم بود که زمینه آگاهی عمومی از استبداد و مبارزه برای کسب حقوق فردی و اجتماعی اتحاد جامعه را تبیین ساخته و راه را برای تغییر جامعه فراهم کردند.

در ادامه مبارزه و پیروزی انقلابیون، ملت ایران برای نخستین بار، در قالب قانون اساسی و متمم آن، حقوق قطعی خود را در مقابل حاکمیت استبداد شاهنشاهی تثبیت کردند. مشروطیت آغاز مرحله‌ی نوینی در تاریخ ایران بود که در پی آن، مردم دیگر نه به عنوان «رعایای شاه» بلکه به عنوان «ملت ایران» در نظر گرفته شدند. هرچند، در ادامه جریان حوادث

به گونه‌ای دیگر پیش رفت و مجموع عوامل داخلی و خارجی مسیر انقلاب را به سمت و سوی دیگر تغییر داد، به گونه‌ای که زمینه برای برپایی مجدد نظام استبدادی و استقرار حکومت پهلوی فراهم شد.

این کتاب برای تدریس در مقطع کارشناسی رشته تاریخ تهیه شده و امید است دانشجویان عزیز با مطالعه این کتاب ضمن آشنایی با زوایای نهضت مشروطیت و آگاهی از جریانات و مقاطع مهم تاریخی ایران در مقطع مورد نظر، در شناخت هرچه بیشتر این مقطع مهم از تاریخ ایران اهتمام بورزند. هدف از تألیف این کتاب، آشنا کردن دانشجویان با وقایع و حوادث ایران از انقلاب مشروطه تا سقوط دولت قاجار است. این دوران تاریخی در ایران به اقرار همه مورخان و اندیشمندان از مهم‌ترین ادوار تاریخی در این کشور است. در این کتاب به زوایای گوناگون دوران تاریخی ایران از مشروطه تا انقراض قاجار با استفاده از اسناد، منابع دست اول و تحقیقات انجام شده پرداخته شده است. در کنار مؤلف براین محور است که دانشجویان و محققان را با سیر حوادث تاریخی و رویدادهای مقطع مورد بحث و همچنین با علل و عوامل حوادث آشنا و تحلیل مبسوط به مهندسان دانشجویان واگذار کند.

این کتاب، علاوه بر بخش معرفی، نقد منابع که در آن به بررسی و نقد منابع دست اول، رسائل، روزنامه‌ها، اسناد و مدارک، بیگانه‌ها، خاطرات و یادداشت‌های تاریخی و آثار محققان مطرح ایرانی و خارجی پرداخته شده، مشتمل بر پنج فصل است. در فصل اول به علل و زمینه‌های انقلاب مشروطه پرداخته شده است و ضمن تبیین واژه مشروطه به نقش روشنفکران و عالمان دینی، سیاسیون، مطبوعات، دولت‌های بیگانه، عوامل اقتصادی و اجتماعی توجه شده است. در فصل دوم به روند حوادث و مبارزات مردمی تا پیروزی انقلاب مشروطه اشاره شده است. در فصل سوم حوادث مرتبط با انقلاب، از صدور فرمان مشروطه تا پایان استبداد صغیر بررسی شده است. فصل چهارم به احداث و حوادث دوران سلطنت او با محوریت سرنوشت مشروطه‌خواهی در ایران تا کودتای سوم اسفند ۱۲۹۹ ش اختصاص دارد و فصل پنجم با عنوان از رضاخان تا رضاشاه، به حوادث تاریخی ایران از کودتا تا انقراض قاجار در سال ۱۳۰۴ ش، می‌پردازد.

دکتر سیدحسن قریشی کرین

هیئت علمی دانشگاه پیام‌نور

پاییز ۱۳۹۵